

Preben Wilhjelm: Tvangsindgreb i strafferetsplejen 1976-1985

Anmeldt af Bent Unmack Larsen

Mens Preben Wilhjelm (indtil 1984) var medlem af folketinget, var han meget optaget bl.a. af strafprocessuelle spørgsmål. Han optrådte i denne sammenhæng med en saglighed, som sjældent ses hos folketingsmænd i vore dage, og med en idealistisk ildhu, som fik en til at mindes Hørups uforglemmelige artikler og taler om strafprocessuelle spørgsmål. Preben Wilhjelm's mål med denne del af hans folketingsarbejde var - som i sin tid Hørups - en begrænsning af tvangsindgrebene i strafferetsplejen. Og det virkede, som om han troede, at dette mål kunne nås ved at ændre retsplejelovens regler.

Da Preben Wilhjelm forlod folketinget, fordi hans partis love tvang ham til det, fik han ved et mærkeligt tilfælde både lyst og lejlighed til at gå i gang med empirisk at undersøge, om det nu også er rigtigt, at det er den måde, tvangen kan bremses på.

Resultatet af undersøgelsen af dette spørgsmål foreligger nu som bogen »Tvangsindgreb i Strafferetsplejen 1976-85«, som jeg her skal omtale.

Lad det være sagt straks: Preben Wilhjelm's bog er ikke til at komme udenom for folk, som interesserer sig for den personlige frihed. Det er sikkert ikke mange. Men de få, der gør det, og som derfor er nødt til at beskæftige sig med, hvad politi og domstole foretager sig, vil i mange år fremover være nødt til at vende tilbage til denne bog, når de vil skrive eller tale om disse ting.

Dels gengiver bogen et omfattende materiale til belysning af dansk praksis med hensyn til anvendelse af tvang i strafprocessen. Et materiale, som naturligvis som et hvert andet empirisk materiale kan kritiseres af dem, der vil det, men som under alle omstændigheder ikke eksisterer bedre.

Dels indeholder bogen en interessant række »anderledes« forslag til, hvordan tvangsindgrebene kan begrænses, hvis man vil det. Forslag, hvis indhold og konsekvenser så at sige er en konsekvens af den empiriske undersøgelse.

Forslagene er forslag til regelændringer, altså for så vidt stadig baseret på den idealistiske forestilling, at man på denne måde kan påvirke praksis. Men forslagernes indhold er i en eller anden forstand

dog mere realistiske end gængse reformforslag ved som udgangspunkt at have den empiriske undersøgelse, hvis resultater til en vis grad synes at gøre det muligt at forudsige forslagernes konsekvenser.

At forslagene af samme grund næppe nogensinde kan forventes gennemført, er i denne sammenhæng ligegyldigt. Der er i høj grad brug for skamstøtter over folketingets og domstolenes manglende interesse for den personlige frihed. Og som sådanne vil Preben Wilhjelm's forslag længe kunne tjene ved at vise, hvad der lod sig gøre, hvis viljen var til stede.

Bogen falder i 4 hovedafsnit: et om undersøgelsens formål og metode, et om strafferetsplejens historie fra junigrundloven til 1987, med hovedvægten på tiden fra retsplejelovens gennemførelse til idag, et om undersøgelsens resultater, og et om mulige foranstaltninger til begrænsning af tvangsanvendelse i strafferetsplejen.

Af disse hovedafsnit tegner afsnittet om undersøgelsens resultater sig for 225 af bogens ca. 380 sider (ekskl. bilagsmateriale m.v.) og er dermed og i kraft af sit indhold den vigtigste del af bogen.

En nærmere omtale af indholdet af denne del af bogen i den foreliggende sammenhæng savner imidlertid efter min opfattelse mening. Her må den interesserede selv gå i gang med at læse.

Kort fortalt kan man imidlertid sige, at denne del af bogen dokumenterer det håbløse i ved lovgivning af traditionelt tilsnit, gennem skærpelse af betingelserne for tvangsindgreb i strafferetsplejen at begrænse anvendelsen af disse. Domstolene synes, som Preben Wilhjelm udtrykker det, på dette område at stå som en solid garant for, at stort set alt forbliver, som det var.

Men man kan naturligvis tvinge domstolene til at handle anderledes ved at fratage dem muligheden for overhovedet at anvende et tvangsindgreb i visse eller alle tilfælde.

Preben Wilhjelm starter med som eksempel på anvendelsen af denne teknik at skitsere, at en forhøjelse af straframmebetingelsen i retsplejelovens par. 762, stk. 1, fra fængsel i 1 år og 6 måneder til 2 år (eller 1 år og 7 måneder) ville reducere antallet af varetægtsfængslinger med 45 pct. og omfanget af varetægtsfængsling (målt i varetægtsfængsel-dage) med 36 pct.

Mere realistisk og dermed mere tankevækkende er det, at reduktionen af varetægtsfængslingernes antal ville være 24,7 pct. og af varetægtsfængslings-omfanget 22,5 pct., hvis det blot som betingelse for varetægtsfængsling blev stillet, at sigtede havde forskyldt ubetinget fængselsstraf.

Blev det som betingelse for varetægtsfængsling krævet, at der af sigtede var forskyldt ubetinget straf af fængsel i 6 måneder - og var det ikke i og for sig et rimeligt krav? - ville reduktionerne af varetægtsfængslingernes antal og omfang være næsten dobbelt så store, nem-

lig 58,8 pct. og 43,8 pct.

Alternativt ville en regel om tidsbegrænsning af varetægtsfængslingens varighed ti henholdsvis 4 eller 2 uger pr. år i strafframmen for vedkommende forbrydelse reducere varetægtsfængslingernes omfang i henholdsvis 15,8 pct. og 34,1 pct. af tilfældene af varetægtsfængsling.

En samlet reduktion af varetægtsfængslingernes antal med 53,2 pct. og omfanget af varetægtsfængsling med 56,2 pct. opnås ifølge Preben Wilhjelm ved at kombinere kravet om forskyldt ubetinget fængselsstraf med en tidsbegrænsning af varetægtsfængsling til maksimalt 4 uger pr. strafframmeår, samt krav om, at recidivrisiko kun kan begrunde varetægtsfængsling i tilfælde af vilkårsovertrædelse, at kollusionsarrest kun kan anvendes i tilfælde, hvor der hidtil er anvendt isolation, og at adgang til retshåndhævelsesarrest ophæves.

Ingen, som finder den personlige frihed værd at værne om, vil formentlig have svært ved at acceptere disse begrænsninger.

Forslag som disse har først og fremmest værdi ved at sætte spørgsmålstegn ved det, som ellers til daglig af gammel vane accepteres næsten som selvfølgelige, naturgivne livsvilkår.

Dermed åbner forslagene op for en kreativitet, som til daglig er bundet af det tilvante. Det kan måske ses som et udslag af dette, at en dommer fra Østre Landsret på et nyligt afholdt seminar om menneskerettighederne fremkom med følgende interessante forslag til begrænsning af anvendelsen af isolation: Overfør udgiften ved isolation til politiet som en rammebevilling, der ikke må overskrides, og som klausuleres således, at den ikke anvendte del af bevillingen udloddes som rationaliseringsgevinst til politiet.

Preben Wilhjelm bog er båret af den samme saglighed og ildhu, der i sin tid prægede hans arbejde i folketinget på retsplejelovens område. Den er frigjort af de hæmninger af, hvad der politisk er muligt, som begrænser politisk virksomhed. Den præsenterer os for den mørkeste side af strafferetsplejen og viser endnu engang, hvor dybt vi stadig stikker i enevældens dommersystem og inkquisition. Den er endnu et optimistisk forsøg på at vise, hvordan vi kunne komme længere væk fra tvangen. Samtidig vækker den, i hvert fald hos mig, en forstærket pessimisme over håbløsheden i udsigterne til nogensinde at komme videre. Der er mere end 100 år mellem Hørups artikler og taler og Preben Wilhjelm's bog, og dog handler de om det samme. Hvor er forandringen blevet af?

Forfatteroplysninger:

Bent Unmack Larsen, advokat, professor, København.